

О. В. Гарагонич

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного,
господарського права та процесу
(Академія адвокатури України)*

РЕЙДЕРСЬКЕ ЗАХОПЛЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ: ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ

*Веселощі нехтувачів закону нетривалі...
Надбане працею поверне, не проковтне; за
вагою маєтку його буде й помста його, а він
не знайде радощів... Небо відкриє злочини його,
і земля повстане супроти нього...*

Біблія, Старий Заповіт, Книга Йова, гл. 20

Останніми роками в Україні почастишали суспільно небезпечні дії, пов'язані із силовим протиправним захопленням підприємств різних організаційно-правових форм, що в науковій літературі та засобах масової інформації йменуються рейдерством.

Поява в Україні такого негативного суспільно-економічного явища, як рейдерство пов'язане передусім із недосконалістю ринкових інструментів перерозподілу власності, відсутністю ринкових механізмів оцінки ліквідних активів підприємств, нечіткою і непрозорою системою реєстрації прав власності, низькою інформаційною прозорістю акціонерних товариств, збільшенням корпоративних конфліктів, пов'язаних із недосконалістю корпоративного законодавства [12, с. 54].

Крім того, зростання корпоративних захоплень спричинене ще й черговим перерозподілом власності. Оскільки на макроекономічному рівні у фінансово-промислових групах нагромадилися значні обсяги вільних грошових ресурсів, можливості застосування яких обмежені, а їхні власники шукають нові високорентабельні шляхи прибутковості свого капіталу, вони вдаються до рейдерства, яке може забезпечити їм надприбутки.

Для рейдерських захоплень підприємств застосовують різні методи: скупка боргів, банкрутство, реприватизація, установлення контролю над органами управління підприємства тощо. З огляду на складний характер корпоративного управління та структуру інтересів в акціонерному товаристві (АТ) рейдерське захоплення таких товариств вважається найскладні-

шою операцією, в якій беруть участь юристи, бухгалтери, аналітики, фахівці із захисту бізнесу та комерційної розвідки, психологи тощо. Як зазначає І. М. Макарчук, це – операції, які акумулюють в собі усі найкращі напрацювання зі сфери юриспруденції, бухгалтерського обліку, корпоративного захисту, PR, психології і, певною мірою, філософії бізнесу [11]. Зважаючи на те, що об'єктом рейдерських захоплень дедалі частіше стають АТ, наукового дослідження потребує проблема рейдерства у сфері акціонерних відносин.

На сьогодні така проблема є об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема: О. М. Литвака, І. М. Кучеренко [10], Н. В. Щербакової [19], В. В. Молодика, О. О. Седлецького, О. З. Гладуна [12], А. Д. Осиновського [14], Р. Р. Кузьміна [9]. Проте у більшості цих досліджень переважно аналізуються тільки загальні питання рейдерства в Україні, форми протиправних захоплень підприємств, їх причини тощо. Водночас дослідники недостатньо уваги приділяють аналізу етапів рейдерського захоплення саме АТ як найбільш складної організаційно-правової форми господарських організацій.

Метою цієї статті є дослідження етапів рейдерського захоплення АТ для виявлення основних недоліків юридичної конструкції такого виду корпоративних підприємств.

Рейдерське захоплення АТ – це сукупність протиправних дій, спрямованих на встановлення над товариством та його активами повного юридичного та фактичного контролю всупереч волі органів та посадових осіб АТ.

Будь-яке рейдерське захоплення АТ є системою послідовних дій, які можна поділити на окремі етапи. Для кожного етапу характерні свої цілі та завдання.

Перший етап рейдерського захоплення АТ – збір інформації про товариство як об'єкт нападу. На цьому етапі рейдери здійснюють спроби отримати копії установчих документів АТ, копії правовстановлюючих документів на основні активи товариства, відомості про внутрішню фінансову політику, структуру корпоративного управління, посадових осіб, майно та інші активи підприємства. Крім того, при вивченні реальних економічних показників діяльності АТ здійснюється оцінка його основних активів – об'єктів нерухомості та землі. Найбільше зусиль рейдери докладають для отримання відомостей зі зведеного облікового реєстру власників іменних цінних паперів (реєстр акціонерів).

На практиці збір інформації про АТ може здійснюватись одразу за кількома напрямками, окремі з яких можуть бути цілком легальними.

Збір відкритої інформації про АТ рейдери часто здійснюють у цілком законний спосіб шляхом:

– подання письмових вимог про надання копій документів підконтрольними рейдерам акціонерами, на які АТ згідно зі ст. 78 Закону України «Про акціонерні товариства» (Закон про АТ) повинно відреагувати протягом 10 робочих днів [5]. Доволі характерною рисою активності таких акціонерів

є те, що від їх імені діють різні представники, які, на відміну від їх довіритель, добре поінформовані про свої права;

- подання рейдерами, у власності яких є не менш як 10 % акцій, вимоги про проведення аудиту. При цьому відповідно до ч. 5 ст. 75 Закону про АТ аудиторська перевірка може бути проведена підконтрольним рейдерам аудитором (аудиторською фірмою);

- отримання відомостей про АТ через веб-сторінку товариства в мережі Інтернет, на якій згідно з ч. 3 ст. 78 Закону про АТ розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, а саме: інформація, визначена пунктами 1–3, 5, 6, 10, 11, 13–16 ч. 1 ст. 77 Закону про АТ, та інформація, визначена ч. 3 ст. 35 цього Закону;

- публікації в офіційному друкованому виданні регулярної, особливої та іншої інформації, що підлягає розкриттю АТ як емітентом відповідно до вимог Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішенням ДКІПФР від 19 грудня 2006 р. № 1591 [16];

- публікації про АТ у засобах масової інформації та мережі Інтернет, у тому числі рекламної.

Механізми отримання закритої (конфіденційної, інсайдерської, негласної) інформації про АТ часто виходять за правові межі. Збір такої інформації може здійснюватись шляхом:

- несанкціонованого проникнення до внутрішньої комп'ютерної мережі АТ, серверів, систем зберігання баз даних (як правило, здійснюється із залученням фахівців, які в народі йменуються хакерами);

- підкупу або шантажу осіб, які мають доступ до конфіденційної інформації про фінансово-господарський стан АТ або структуру акціонерного капіталу завдяки своєму службовому становищу або родинним чи дружнім зв'язкам;

- «співпраці» рейдерів з окремими працівниками спеціальних підрозділів правоохоронних органів, які наділені правом проводити слідчі дії чи оперативно-розшукові заходи і можуть за відповідну плату надати послуги, що за своїми зовнішніми ознаками не мають кримінальних ознак, але в подальшому будуть використані зловмисниками в захопленні АТ (проведення обшуків та виїмок документів, отримання тимчасового доступу до банківської таємниці тощо);

- «співпраці» рейдерів з контролюючими органами, які можуть роздобути необхідну зловмисникам інформацію в процесі проведення перевірок або на підставі направлених до АТ запитів;

- «співпраці» рейдерів із судами.

Особливу увагу рейдери приділяють отриманню відомостей з реєстру акціонерів (зведеного облікового реєстру власників акцій). Методи у цій справі досить різноманітні:

- підкуп працівників депозитарію (реєстратора, зберігача) або самого АТ;

– направлення рейдерами депозитарію підробленого розпорядження на складання у порядку, визначеному розділом VIII Положення про депозитарну діяльність, зведеного облікового реєстру власників акцій, переліку акціонерів, яким надсилатиметься письмове повідомлення про проведення загальних зборів АТ, переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах АТ, або переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів за акціями [15];

– надання державним реєстраторам для внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб (ЄДР) документів про зміну керівництва АТ та ознайомлення «нового керівника» з реєстром;

– проведення працівниками спеціальних підрозділів правоохоронних органів виїмки реєстру акціонерів у депозитарія (реєстратора, зберігача);

– отримання інформації через органи Міністерства доходів і зборів України (податкові інспекції), до яких АТ, як податковий агент, подає інформацію про осіб, яким нараховані дивіденди за акціями;

– витребування судом реєстру акціонерів при розгляді спору за позовом підконтрольних рейдерам осіб. Отриманий таким чином реєстр відрізняється від здобутого іншим шляхом, оскільки його походження повністю легітимне; реєстр, отриманий рейдерами обхідними шляхами, не можна використати як доказ.

Сам процес збору й обробки первинної інформації здійснюється безперервно, у результаті чого створюються величезні масиви даних, які можна використовувати не тільки для захоплення, а й для захисту від нього. Цей процес може тривати від кількох тижнів або місяців до декількох років залежно від ступеня «опрацювання» об'єкта та наявності достовірних джерел інформації.

Водночас рейдери накопичують інформацію, що компрометує голову виконавчого органу, головного бухгалтера та посадових осіб АТ, або провокують їх на аморальні дії з метою формування компромату. Також здійснюється оцінка стійкості АТ до атаки. Вивчається та оцінюється система охорони, здатність мобілізувати для свого захисту суд та прокуратуру, органи державної влади та місцевого самоврядування [2].

Другий етап рейдерського захоплення АТ – провокація корпоративного конфлікту, інформаційна атака та брудний піар з метою дискредитації ключових акціонерів та посадових осіб товариства. Рейдерам дуже проблематично здійснити захоплення АТ, якщо його корпоративна історія бездоганна і немає жодних причин для судових позовів. Тому при підготовці рейдерського захоплення АТ, як правило, штучно створюється корпоративний конфлікт. У практиці рейдерських захоплень такий конфлікт розглядається як один із прийомів, при застосуванні якого досягається дестабілізація роботи суб'єкта господарювання, що надалі використовується для його поглинання. Для досягнення своїх цілей рейдери найчастіше вдаються до

інтриг, змов, маніпулювання громадською думкою з метою зміни балансу сил на свою користь.

На цьому етапі на замовлення рейдерів у центральній і місцевій пресі, а також в Інтернеті інтенсивно друкуються замовні статті та матеріали, в яких зводяться наклепи на посадових осіб АТ та ключових акціонерів. У таких публікаціях критикують методи управління, наводять песимістичні прогнози щодо майбутнього товариства; громадськості надається інформація про порушення, з якими ключові акціонери придбали належні їм акції, тощо.

Захоплюючи у 2013 р. одне з найбільших підприємств Житомирської області, рейдери з метою дискредитації посадових осіб АТ створили в мережі Інтернет веб-сайт, на сторінках якого систематично розміщували викривлену інформацію про фінансово-господарську діяльність товариства, розголошували здобуті злочинним шляхом відомості, які становили комерційну таємницю АТ. Із метою популяризації сайту в регіоні, де знаходиться АТ, рейдери розмістили біг-борди з рекламою цього сайту [3].

Для розколу трудового колективу АТ рейдери нерідко здійснюють провокаційні заходи, що мають на меті спричинити внутрішні суперечності та дискредитувати посадових осіб товариства.

Так, при захопленні згаданого вище АТ за фінансової підтримки рейдерів було організовано благодійний захід «Трудівник заводу – поверни свої акції та встанови справедливість», у рамках якого було запропоновано повну фінансову та юридичну підтримку в організації судових спорів із АТ. Зокрема, особам, які колись продали свої акції в АТ його ключовим акціонерам, пропонувалась правова допомога у відсудженні акцій і гарантувалось їх наступне придбання за вищою ціною [3].

Із метою створення фінансових труднощів для АТ рейдери практикують поширення неправдивої інформації (наприклад, про банкрутство АТ, анулювання ліцензій) контрагентам товариства шляхом надсилання їм листів, телеграм, sms-повідомлень, розсилки на електронні поштові скриньки тощо. Наслідком цього може бути виникнення непрогнозованих проблем з контрагентами і партнерами, які несподівано відмовляються працювати без передоплати і висувають різноманітні, найчастіше необґрунтовані претензії.

АТ, як емітенти акцій, є учасниками ринку цінних паперів, державне регулювання якого здійснює НКЦПФР. У зв'язку з цим на цьому етапі рейдери часто практикують масове направлення до НКЦПФР скарг від підконтрольних акціонерів про порушення їх прав на отримання інформації про діяльність АТ, на отримання дивідендів, на участь в управлінні АТ. Це робиться з метою дискредитації АТ в очах регулятора, а також ініціювання накладення НКЦПФР у порядку, визначеному Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [7], санкцій на АТ як порушника законодавства про цінні папери (найчастіше – за ненадання

акціонерам копій документів за запитами, надісланими на адресу АТ у вигляді конвертів із чистими аркушами).

Рейдери від імені акціонерів звертаються з позовними заявами до судів на дії посадових осіб АТ, а також із позовами до самого товариства.

Третій етап рейдерського захоплення АТ – адміністративний тиск і створення адміністративних перешкод у господарській діяльності АТ. На цьому етапі, як правило, вирішується комплекс завдань, правильне розв'язання яких дасть змогу рейдерам знизити фінансові витрати, а також виробити оптимальну стратегію дій із захоплення АТ. Для цього етапу характерно, що в одній «упряжці» [18] з рейдерами діють державні службовці, місцеві чиновники, представники правоохоронних органів та правосуддя. Останніми роками зазначені особи все частіше стають активними учасниками рейдерських захоплень і недружніх поглинань АТ.

Звичайно, адміністративний ресурс ніколи не афішується, але при цьому його вплив суттєвий. Як зазначає О. Литвак, жодна рейдерська атака не закінчиться успішно, якщо вона не супроводжується прикриттям з боку державних структур, правоохоронців і суду [10, с. 40]. Крім того, якщо це не відстежується місцевою владою, то свідчить або про забезпечення цими органами такого захоплення, або про їх економічну некомпетентність, професійну непридатність [12, с. 67].

За результатами аналізу досліджень проблематики рейдерських захоплень [13] можна виокремити такі основні напрями тиску на АТ, що застосовуються на третьому етапі рейдерського захоплення:

– кримінально-правовий – ініціювання порушення замовних кримінальних справ, у межах яких можуть накладатися арешти на майно та застосовуватися запобіжні заходи до окремих осіб – посадових осіб та ключових акціонерів АТ з метою психологічного тиску на них;

– податковий – організація серії податкових перевірок як щодо АТ, так і стосовно його контрагентів з метою компрометації «жертви» та послаблення фінансових надходжень, залишаючи таким чином АТ без коштів на захист;

– міліцейський – проведення низки перевірок як стосовно осіб, так і щодо АТ – тактика перевірки може бути різною залежно від виду діяльності АТ (наприклад, якщо сфера діяльності – хімічна промисловість або фармакологія, то здійснюється перевірка дотримання режиму обігу сильнодіючих речовин та прекурсорів тощо), але здебільшого в напрямі господарської діяльності;

– прокурорський – забезпечення протидії слідству у кримінальних справах проти рейдерів (перевірка, об'єднання та переміщення кримінальних справ з метою їх закриття або призупинення провадження щодо них);

– контрольний – організація перевірок щодо дотримання правил ведення АТ господарської діяльності, дотримання законодавства про охорону праці тощо;

- ліцензійний – організація документальних перевірок та перевірок додержання умов ліцензування охоронних підприємств, які в межах своїх функцій повинні забезпечувати безпеку АТ (з метою їх нейтралізації);
- інформаційний – вжиття заходів для формування негативного іміджу АТ (публікації в ЗМІ, направлення заяв від пересічних громадян до контрольних органів тощо);
- міжнародний – вжиття заходів щодо спрямування майнових суперечок за межі юрисдикції України;
- реєстраційний – ініціювання зміни власників пакетів акцій АТ, підроблення реєстрів акціонерів, переведення реєстрів акціонерів до інших реєстраторів, зміна зберігачів цінних паперів тощо;
- силовий – учинення низки злочинів: вимагання, примушування до укладання угод, примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, самоправство, шахрайство, викрадення людей, знищення майна, погроза насильством тощо;
- господарсько-процесуальний – ініціювання низки господарських позовів у різних регіонах, які подаються із певним періодом не з метою виграшу в суді, а для створення безперервного потоку судових засідань (як забезпечення рішень, унаслідок прийняття яких може накладатися заборона на відчуження майна);
- корпоративний – уведення в оману державних органів, реєстраторів, суддів із метою створення ілюзії складної корпоративної суперечки (для уникнення персональної відповідальності рейдери як контрагентів суперечки зазначають «мертвих душ», декласованих елементів, власників фіктивних суб'єктів господарювання тощо). Підроблення документів (документальний контрафакт) здійснюється з використанням друкарського станка (автоматизованої системи), за допомогою чого створюється повний пакет інтелектуально підроблених документів, але які мають необхідні реквізити й не є технічно підробленими тощо.

Із урахуванням особливостей правового статусу АТ адміністративний тиск на товариство може бути спрямований на досягнення різних цілей.

Насамперед, метою адміністративного тиску на АТ може бути створення умов, за яких неможливо буде здійснити швидке виведення активів АТ. Це досягається шляхом накладення арешту на всі цінні активи АТ, а також заборони товариству укладати господарські договори про відчуження чи обтяження активів, емітувати векселі тощо. Для цього зазвичай рейдери використовують зв'язки в судах, які виносять ухвали про забезпечення позову, або в органах внутрішніх справ, співробітники яких можуть накласти арешт у межах кримінального процесу під час розслідування ініційованих рейдерами кримінальних справ.

Методом адміністративного тиску може бути фінансове виснаження АТ, спрямоване на зменшення ефективності захисту товариства від нападу.

Свідченням цього може бути невмотивоване збільшення кількості будь-яких перевірок АТ з боку різних установ, податкових органів, створення перешкод в отриманні товариством дозвільних документів, анулювання ліцензій, дозволів, затримки в розмитненні придбаних товариством за кордоном устаткування і товарів, відмови у проведенні державної реєстрації тощо.

Із використанням адмінресурсу ключовим акціонерам може бути заблокована можливість перерозподілу з метою захисту своїх акцій (наприклад, у разі порушення стосовно таких акціонерів кримінальних справ). Для цього можуть бути використані як повноваження слідчого у кримінальному процесі, так і регулятора на ринку цінних паперів. Так, згідно з п. 5 ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» НКЦПФР має право в разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів НКЦПФР зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг цінних паперів того чи іншого емітента. У разі відсутності у рейдерів корумпованих зв'язків у НКЦПФР такий результат може бути досягнуто за допомогою органів правосуддя, наприклад шляхом винесення ухвали про забезпечення позову.

Неправомірними актами, виданими органами державної влади та місцевого самоуправління щодо АТ, які стосуються прав товариства як суб'єкта господарювання, порушено дві заборони, встановлені Господарським кодексом України (ГК) [4]:

– згідно з ч. 5 ст. 19 ГК незаконне втручання та перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняються;

– згідно з ч. 4 ст. 23 ГК незаконне втручання органів та посадових осіб місцевого самоврядування у господарську діяльність суб'єктів господарювання забороняється.

Штучне створення адміністративних бар'єрів перед АТ як суб'єктами господарської діяльності практично завжди пов'язане з корупційними проявами [12, с. 35].

Корумповані стосунки рейдерів із деякими працівниками владних структур, судових та правоохоронних органів становлять серйозну загрозу у безпеці АТ. Траплялися випадки, коли завдяки застосуванню адмінресурсу рейдери досягали необхідного результату вже на цьому етапі рейдерського захоплення. Як правило, це відбувалося за умов, коли рейдери, маючи зв'язки у найвищих ешелонах влади, організовували такий шалений тиск на АТ, що його власники не витримували і здавали свої позиції.

Четвертий етап – організація та супровід силового захоплення АТ. Характер дій з організації рейдерського захоплення АТ може відрізнитися залежно від структури статутного капіталу (розпорошеність акцій чи їх концентрація в руках однієї людини), фінансових можливостей рейдерів, фінансового стану об'єкта, готовності товариства до опору та інших факторів.

При розпорошеності акцій серед значної кількості акціонерів і відсутності на АТ власника контрольного пакета акцій рейдери застосовують звичайну скупку акцій. В умовах, коли переважна більшість населення України перебуває у злиденному стані, акціонери з готовністю продають належні їм акції за запропонованою рейдерами завищеною ціною. Особливо легко на це йдуть акціонери, яким товариство жодного разу не виплачувало дивідендів. Консолідуючи блокуючий або контрольний пакет акцій, рейдер отримує можливість впливу при прийнятті вирішальних рішень вищим органом АТ.

У разі коли одна або кілька осіб володіють контрольним пакетом акцій, рейдери можуть застосовувати механізми вилучення акцій у таких акціонерів за сфальсифікованими документами. Найчастіше використовується схема підписання передавального розпорядження за нотаріально оформленою довіреністю акціонера. Причому згодом з'ясовується, що нотаріуса такого взагалі не існує або жодних документів з цього приводу він не оформляв.

Дещо рідше при підготовці до рейдерського захоплення застосовується механізм проведення контрольованої додаткової емісії акцій з метою розмивання пакетів акцій ключових акціонерів АТ і консолідації контрольного пакета акцій у руках рейдерів.

Усі наведені вище підготовчі дії з консолідації в руках рейдерів контрольного або блокуючого пакета акцій мають на меті забезпечення зловмисникам можливості переобрання органів управління АТ на загальних зборах акціонерів. При цьому рейдери намагаються максимально дотримуватись усіх формальних процедур та вимог закону, хоча нерідко проведення таких зборів здійснюється таємно від ключових акціонерів та посадових осіб АТ.

Із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» арсенал рейдерських технологій зі створення паралельного виконавчого органу як формальної передумови «заходу» рейдера в АТ істотно розширився.

До набрання чинності Законом про АТ відповідно до Закону України «Про господарські товариства» питання обрання та припинення повноважень виконавчого органу належали до виключної компетенції загальних зборів акціонерів [6]. Тому раніше важливу увагу рейдери приділяли консолідації контрольного пакета акцій. Після набрання чинності Законом про АТ ситуація істотно змінилась. Так, згідно з п. 8 ст. 52 Закону про АТ питання обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу віднесені до виключної компетенції наглядової ради АТ. Тому вирішувати питання формування рейдерами паралельного виконавчого органу АТ стало можливим шляхом підроблення рішення наглядової ради АТ.

Цією нормою рейдери успішно скористались, наприклад, при захопленні у 2013 р. одного з найбільш рентабельних у Житомирській області АТ [17].

У разі коли відповідно до статуту товариства обрання та припинення повноважень голови колегіального виконавчого органу (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу) віднесено до компетенції

загальних зборів, наглядова рада відповідно до ч. 2 ст. 61 Закону про АТ має право відсторонити від виконання повноважень голову колегіального виконавчого органу (особу, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу), дії або бездіяльність якого порушують права акціонерів чи самого товариства, до вирішення загальними зборами питання про припинення його повноважень. До цього моменту наглядова рада зобов'язана призначити особу, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови колегіального виконавчого органу (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу), та скликати позачергові загальні збори.

Крім того, на практиці траплялися випадки підроблення рейдерами заяв голови та членів виконавчого органу АТ про звільнення і наказу (рішення виконавчого органу) про призначення потрібних зловмисникам осіб виконуючими обов'язки голови та членів виконавчого органу товариства.

Таким чином, припинення повноважень голови та членів виконавчого органу і призначення рейдерами своїх управлінців може бути оформлене рішенням загальних зборів АТ, наглядової ради або навіть рішенням самого виконавчого органу. У подальшому з такого документа рейдери роблять нотаріальні копії, які при поданні до державних органів не викликають сумнівів щодо їх справжності та достовірності.

Згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (Закон про держреєстрацію) [8] підставою для здійснення державної реєстрації є надання заявником відповідних документів, які орган, що здійснює реєстрацію, не має права перевіряти чи ініціювати проведення правової експертизи на предмет їх достовірності. Із зазначеного вбачається, що за відсутності формальних підстав для відмови в державній реєстрації орган, що здійснює державну реєстрацію, зобов'язаний здійснити таку реєстрацію незалежно від того, відповідають дійсності відомості в поданих документах чи ні [12, с. 59–60].

Оскільки згідно із Законом про держреєстрацію державний реєстратор не перевіряє достовірність інформації, яку надають особи для внесення відповідних записів до ЄДР, рейдер має цілком законну можливість вносити зміни до складу керівних осіб юридичної особи на підставі підроблених документів.

Після проведення державної реєстрації змін у відомостях про керівника АТ на підставі поданих рейдерами документів на їх користь починає діяти ч. 1 ст. 18 Закону про держреєстрацію, відповідно до якої «якщо відомості, які підлягають внесенню до ЄДР, були внесені до нього, то такі відомості вважаються достовірними і можуть бути використані в спорі з третьою особою, доки до них не внесено відповідних змін». Таким чином, рейдерам надається право діяти від імені захопленого АТ навіть за відсутності належним чином прийнятого рішення відповідного органу юридичної особи.

Одразу після внесення до ЄДР відомостей про нового голову правління для закріплення потрібного рейдерам становища і створення перешкод

наступного внесення до ЄДР не бажаних для них змін (наприклад, пов'язаних із поновленням на посадах членів попереднього складу правління) може бути організовано контрольовану виїмку співробітниками правоохоронних органів документів реєстраційної справи АТ у державного реєстратора або ухвали про забезпечення позову, якими заборонятиметься внесення змін до ЄДР.

Після створення паралельного органу і його легалізації в ЄДР рейдери переходять до силового захоплення АТ і встановлення фактичного контролю над товариством та його активами.

Це найбільш публічний етап, тому що колишнє керівництво АТ з усіх сил чинить опір. При цьому з обох сторін можуть активно діяти приватні охоронні агентства, державні виконавці з взаємовиключними виконавчими листами, різні підрозділи міліції, преса тощо. На цьому етапі розв'язується запекла інформаційна та адміністративна війна.

І завершальний п'ятий етап – легалізація рейдерського захоплення АТ. Якщо атака на АТ пройшла успішно, подальші дії рейдерів залежать від цілей і завдань рейдерської операції. Тут можливі два варіанти:

– перший: якщо рейдери прагнули захопити тільки активи АТ – мішені тільки з міркувань миттєвого заробітку, то швидко відбувається ланцюжок господарсько-правових угод із відчуження нерухомості, устаткування, транспортних засобів і всього іншого, що має вартість. Це робиться доти, доки активи не потрапляють до рук добросовісного набувача, права на майно якого захищає чинне законодавство, для унеможливлення в майбутньому спроб оскаржити законність операції. Предмети та об'єкти з високою балансовою вартістю, але низькою ліквідністю новий власник АТ продає або залишає.

– другий: якщо рейдерська операція проводилася для захоплення бізнесу АТ в цілому, то вживаються заходи для його утримання. Захоплене АТ приєднується до фінансово-промислової групи (холдингу), на ньому «з нуля» вибудовується вся вертикаль управління, і з урахуванням способу придбання формується структура безпеки. Поступово ліквідуються наслідки операції рейдерського захоплення, трудовому колективу АТ виплачується вся зарплата, великим акціонерам виплачуються дивіденди, виділяються кошти на благодійність, «зачищається» медіапростір, а в бюджет перераховується вся заборгованість із податків [1, с. 150].

У деяких випадках колишні власники та управлінці АТ за наявності на те ресурсів самі перепрофілюються в рейдери і намагаються повернути втрачене товариство. Для протидії цьому нові власники АТ можуть спробувати зробити захоплення вже свого товариства нерентабельним, наприклад диверсифікувати господарську діяльність за декількома юридичними особами та обтяжити активи шляхом передання їх у заставу своїй же структурі.

Таким чином, прогалини в українському законодавстві дають можливість рейдерам планувати і здійснювати операції з захоплення АТ. Проте, як слушно зазначив О. О. Седлецький, навіть ці прогалини не забезпечують їм успіху.

Жодну рейдерську операцію не можна здійснити без участі корумпованих суддів, співробітників виконавчої служби, працівників правоохоронних органів. Тобто тих представників судової системи і правоохоронних органів, які готові за певну плату сприяти рейдерам у здійсненні їхніх задумів [12, с. 45].

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що попри декларування в Україні боротьби з рейдерством протиправні захоплення АТ продовжуються. Поширення цього явища у сфері господарювання зумовлено як недосконалістю законодавства, так і корумпованістю окремих представників державних органів, органів місцевого самоврядування, судової системи і правоохоронних органів. Тому подолати рейдерство можливо за умови одночасного вирішення обох цих проблем.

Список використаних джерел

1. Бочарова О. Способи поглинання акціонерних товариств / О. Бочарова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 149–151.
2. Бурбело С. О. Деякі схеми рейдерських атак на суб'єкти господарської діяльності / С. О. Бурбело // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. пр. – 2011. – № 23 (I) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/emp/2011_23_1/36Burb.htm.
3. Відкрите звернення з приводу спроб рейдерського захоплення ВАТ «Коростенський щебзавод» та ПрАТ «Трудовий колектив «Коростенський щебзавод» від 09 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antiraiderukr.livejournal.com/113314.html>.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
5. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51. – Ст. 292.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15 травня 2003 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
9. Кузьмін Р. Р. Запобігання та протидія протиправному захопленню і поглинанию суб'єктів господарювання (рейдерству) / Р. Р. Кузьмін // Науковий вісник НАВС. – 2011. – № 5. – С. 183–188.
10. Литвак О., Кучеренко І. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста / О. Литвак, І. Кучеренко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 3 (19). – С. 40–44; № 4. – С. 40–45.
11. Макарчук І. М. Рейдерство, як одна з форм тіньової економіки держави та його наслідки / І. М. Макарчук // Економічний вісник університету. – 2010. – № 15/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2010_15_1/Makarch.pdf.

12. Молодик В. В., Седлецький О. О., Гладун О. З. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства в сфері захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності та протидії рейдерству : наук.-практ. посіб. – К. : Алерта, 2013. – 144 с.

13. Ніколаюк С. І., Бевзенко С. Г. Виявлення ознак протидії законній господарській діяльності як складової «рейдерського захоплення» / С. І. Ніколаюк, С. Г. Бевзенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 139–147.

14. Осиновский А. Д. Акционер против акционерного общества. – 2-е изд., пересм. и доп. – СПб. : ООО «Издательство ДНК», 2007. – 384 с.

15. Положення про депозитарну діяльність, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 жовтня 2006 р. № 999 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 49. – Ст. 3269.

16. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 грудня 2006 р. № 1591 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 9. – Ст. 339.

17. Рейдери захопили Коростенський щеззавод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vlasti.net/news/170123>.

18. Туглук В. Анатомія рейдерства провінційного масштабу // Урядовий кур'єр. – 2011. – 5 квіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua>.

19. Щербакова Н. В. Правове регулювання злиття та приєднання господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Н. В. Щербакова / НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2006. – 20 с.

Гарагонич О. В. Рейдерське захоплення акціонерних товариств: поняття та етапи

Анотація. У статті досліджуються проблеми, пов'язані з рейдерським захопленням акціонерних товариств. Основну увагу приділено аналізу правової конструкції акціонерного товариства як об'єкта рейдерства, а також технологій, які застосовуються на різних етапах рейдерського захоплення акціонерних товариств.

Ключові слова: рейдерство, рейдерське захоплення акціонерних товариств, акціонери, акціонерні товариства, етапи рейдерського захоплення.

Гарагонич А. В. Рейдерский захват акционерных обществ: понятие и этапы

Аннотация. В статье исследуются проблемы, связанные с рейдерским захватом акционерных обществ. Основное внимание уделяется анализу правовой конструкции акционерного общества как объекта рейдерства, а также технологий, применяемых на разных этапах рейдерского захвата акционерных обществ.

Ключевые слова: рейдерство, рейдерский захват акционерных обществ, акционеры, акционерные общества, этапы рейдерского захвата.

Narahunych O. V. Illegal Takeover of Joint Stock Companies: Concept and Stages

Summary. The article deals with problems connected with illegal takeover of joint stock companies. Special attention was paid to analysis of legal construction of a joint stock company as a object of raiding, as well as technologies applied at different stages of illegal takeover of joint stock companies.

Key words: raiding, illegal takeover of joint stock companies, stockholder, joint stock companies, stages of illegal takeover.

О.В. Бермічева

*кандидат юридичних наук, доцент
Національної школи суддів України*

НАДАННЯ НЕПОВНОЛІТНІЙ ОСОБІ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ – ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛІЙ ЖИТТЯ

Дитинство – найщасливіші роки життя, які для більшості дітей здаються нескінченними і просякнуті постійним прагненням якнайшвидше підроснути та подорослішати, а доросле життя сповнене нестримним бажанням їх повернути. І незважаючи на те, що дорослі – це діти, які подорослішали, «кордон» між дитинством і дорослим життям чітко врегульований правовими нормами – дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше [1]. Аналогічне положення закріплене і в ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [2].

Визначаючи вікову межу початку дорослого життя, законодавець керується тим, що здатність повною мірою розуміти значення своїх дій та повноцінно керувати ними людина набуває тільки після досягнення певного віку (за умови, що вона не має хвороб, які позбавляють її такої можливості). Однак ще з часів римського права залишається шпаринка, через яку дитина може стрімко потрапити в інше – доросле – життя, миттєво подорослішавши, і, як наслідок, нарешті звільнитися від батьківського піклування (на думку багатьох підлітків, такого непотрібного, нав'язливого і всеосяжного). Такою можливістю перемогти час і стати нарешті «вільною» є надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності.

Повну цивільну дієздатність має не лише фізична особа, яка досягла 18 років, а й особа, яка не досягла повноліття, з моменту реєстрації шлюбу [3]. За законом право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку – 18 років. Однак за заявою особи, яка досягла 16 років, їй за рішенням суду може бути надано це право, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (статті 22, 23 СК) [4]. При розгляді цієї категорії справ до участі залучаються один або обоє батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи чи піклувальник. Однак їх заперечення щодо надання права на шлюб не є

підставою для відмови в задоволенні заяви, оскільки головним критерієм для цього є встановлення судом факту відповідності такого права інтересам заявника [5].

Причинами, що відповідають інтересам заявника, може бути визначено спільне проживання та ведення господарства.

Так, Бродівський районний суд Львівської області рішенням від 30 травня 2013 р. (справа № 439/44/13-ц/2о), розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за заявою ОСОБА_1 про надання права на шлюб, заінтересована особа – відділ реєстрації актів цивільного стану реєстраційної служби Бродівського РУЮ Львівської області, заяву задовольнив. Судом встановлено, що ОСОБА_1 на сьогодні не досягла шлюбного віку, проте з березня 2011 р. вона фактично перебуває в шлюбних відносинах з ОСОБА_2, оскільки вони проживають разом та бажають узаконити свої відносини.

Тячівський районний суд Закарпатської області (справа № 711/10418/2012) рішенням від 24 грудня 2012 р. задовольнив заяву ОСОБА_1 про надання права на шлюб. У заяві ОСОБА_1 зазначила, що вона тривалий час зустрічається з ОСОБА_2, вони покохали одне одного і вирішили створити сім'ю. Нині спільно проживають у її батьків. Однак ОСОБА_1 не досягла шлюбного віку і тому не може зареєструвати шлюб. Батьки не заперечували проти їх одруження.

На жаль, ми живемо у той час, коли «школа як інститут соціалізації поступово втрачає свою вагу, яка була кілька років тому. Сьогодні телебачення, за впливом на дітей, перевищує сім'ю, школу, батьків і друзів разом взятих. У нас іде безконтрольна і абсолютно безпрецедентна маніпуляція дитячою свідомістю у напрямку сексу і насильства...» [6]. Усе це спричиняє занепад моральних орієнтирів зростаючого покоління, а наркоманія, токсикоманія, зловживання алкоголем, паління, ранні статеві стосунки, небажана вагітність – ось неповний перелік наслідків, до яких це призводить [7], а підліткова вагітність стала трагедією сучасного світу [8].

Ці процеси, на жаль, знаходять підтвердження і в судовій практиці – у справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності домінують справи про надання права на шлюб особам, які не досягли шлюбного віку, що переважно пов'язано з вагітністю майбутніх наречених.

Так, Євпаторійський міський суд Автономної Республіки Крим рішенням від 05 серпня 2013 р., розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Євпаторії цивільну справу за заявою ОСОБА_1 про надання права на шлюб, заінтересовані особи: ОСОБА_2, відділ реєстрації актів цивільного стану Євпаторійського міського управління юстиції, ОСОБА_3, заяву задовольнив. ОСОБА_1 свої вимоги мотивувала тим, що вона та ОСОБА_2 мають намір укласти шлюб, у зв'язку з чим вони звернулися до відділу РАЦС у м. Євпаторії. Але їм було відмовлено в реєстрації шлюбу, оскільки ОСОБА_1 не досягла шлюбного віку, тобто 18 років. З ОСОБА_2 знайомі